

39. **Зельдович, Я. Б.** Вселенная с нетривиальной топологией и возможность ее квантово-рождения [Текст] / Я. Б. Зельдович, А. А. Старобинский // Письма в Астрон. журн.– 1984.– Вып. 10.– С. 323–328.
40. **Левин, М. Л.** Теория равновесных тепловых флуктуаций в электродинамике [Текст] / М. Л. Левин, С. М. Рытов.– М.: Наука, 1967.
41. **Лифшиц, Е. М.** Теория молекулярных сил притяжения между твердыми телами [Текст] / Е. М. Лифшиц // ЖЭТФ.– 1955.– Вып. 29.– С. 94.
42. **Мамаев, С. Г.** Рождение частиц из вакуума вблизи однородной изотропной сингулярности [Текст] / С. Г. Мамаев, В. М. Мостепаненко, А. А. Старобинский // ЖЭТФ.– 1976.– Вып. 70.– С. 1577–1591.
43. **Мамаев, С. Г.** О зависимости вакуумных средних тензора энергии-импульса от геометрии и топологии многообразия [Текст] / С. Г. Мамаев, Н. Н. Трунов // ТМФ.– 1979.– Вып. 38.– С. 345–354.
44. **Мамаев, С. Г.** Вакуумные средние тензора энергии-импульса квантованных полей на многообразиях различной топологии и геометрии [Текст] // С. Г. Мамаев, Н. Н. Трунов // Изв. вузов. Сер. физ.– 1979.– Вып. 7.– С. 88.
45. **Мамаев, С. Г.** Вакуумные средние тензора энергии-импульса квантованных полей на многообразиях различной топологии и геометрии [Текст] / С. Г. Мамаев, Н. Н. Трунов // Изв. вузов. Сер. физ.– 1981.– Вып. 2.– С. 78.
46. **Мостепаненко, В. М.** Эффект Казимира и его приложения [Текст] / В. М. Мостепаненко, Н. Н. Трунов // УФН.– 1988.– Вып. 156.– С. 385.
47. **Старобинский, А. А.** Классическая и квантовая теория гравитации [Текст] / А. А. Старобинский.– Минск. Изд-во АН БССР.– 1976.
48. **Старобинский, А. А.** Спектр реликтового гравитационного излучения и начальное состояние Вселенной [Текст] / А. А. Старобинский // Письма в ЖЭТФ.– 1979.– Вып. 30.– Т. 11.– С. 719–723.
49. **Старобинский, А. А.** Многокомпонентные де-ситтеровские (инфляционные) стадии и генерация возмущений [Текст] / А. А. Старобинский // Письма в ЖЭТФ.– 1985.– Вып. 42.– Т. 3.– С. 124–127.
50. **Ходос, А.** Теории Калуцы-Клейна: общий обзор [Текст] / А. Ходос // УФН.– 1985.– Вып. 146.– С. 647–654.

Надійшла до редколегії 27.12.2014

УДК 377.3 (001)

В. В. Кушлакова

Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара

ДІЯЧІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СЕКЦІЇ ХАРКІВСЬКОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА: ДІЯЛЬНІСТЬ І ДОЛЯ

Досліджено життя та долю членів педагогічної секції Харківського наукового товариства (ХНТ). Визначено їх загальний внесок у науку того часу. Проаналізовано участь членів секції в громадсько-науковому житті Харкова та в розвитку педагогічних наук в Україні.

Ключові слова: педагогіка, педологія, педагогічна секція ХНТ, Харківське наукове товариство, художнє виховання, методика й дидактика .

Исследована жизнь и судьба членов педагогической секции Харьковского научного общества (ХНО). Определен их общий вклад в науку того времени. Проанализировано участие членов секции в общественно-научной жизни Харькова и в развитии педагогических наук в Украине.

Ключевые слова: педагогика, педология, педагогическая секция ХНТ, Харьковское научное общество, художественное воспитание, методика и дидактика.

In the given work life and destiny of the members of pedagogical section of Kharkov Scientific Society is researched. Common contribution of pedagogical section members into the science of the researched period is defined. Participation of pedagogical section members in public and scientific life of Kharkov and in the development of pedagogical sciences in Ukraine is analyzed.

Key words: pedagogical science, pedagogy, pedagogical section KSS, Kharkiv Science Society, art education, methodology and didactics.

У кінці XIX–на початку XX ст. внаслідок бурхливого розвитку південних регіонів Російської імперії Харків став не лише великим культурним, промисловим і торговим центром, а й осередком наукової думки. У 20-ті рр. минулого століття серед широких кіл інтелігенції м. Харкова зростає інтерес до педагогічної науки, зокрема до прийомів та методів праці з дітьми. Про це свідчать педагогічні конференції, округові з'їзди, велика кількість курсів перепідготовки вчителів й безліч зборів, де обговорювалися головним чином методи роботи. Проте ця діяльність мала фрагментарний характер, не відповідала вимогам державного керівництва в повному обсязі, і не давала змоги вирішувати актуальні питання педагогіки [7, с.247].

Цілком природно виникла потреба заснування організацій чи установ, що провадили б таку діяльність систематично й упорядковано. Почали з'являтися різні гуртки при педагогічних установах, книгозбірнях, але неурегульованість, хаотичність та випадковість їх роботи викликала до життя єдину організацію, якою й стала педагогічна секція Харківського наукового товариства (ХНТ) при ВУАН, що розпочала свою діяльність у лютому 1925 р. [3].

Основні засади діяльності було закладено в організаційному положенні педагогічної секції ХНТ при ВУАН [13, спр. 610, с. 74]. У зазначеному документі наведені мета та завдання секції.

Як основні завдання діяльності секції було визначено такі:

- 1) об'єднати та систематизувати науково-дослідну працю в галузі педагогіки;
- 2) розробити найпридатніші методи педагогічної праці, зокрема методи викладання різних дисциплін у дитячих установах;
- 3) охопити широкі кола педагогів та провести з ними роботу в напрямку організації масових науково-педагогічних дослідів;
- 4) популяризувати новітні науково-педагогічні досягнення серед працівників освіти та широких робітничо-селянських мас.

Секція об'єднала весь цвіт педагогічної науки Харкова з різних науково-дослідних установ міста. У даній роботі ми маємо на меті дослідити життя й долю членів педагогічної секції Харківського наукового товариства, визначити загальний внесок членів педагогічної секції ХНТ у розвиток педагогічних наук в Україні того часу, проаналізувати участь членів секції в громадсько-науковому житті Харкова. Актуальність цього дослідження обумовлено відсутністю в сучасній вітчизняній історіографії ґрунтовних комплексних праць з означеного питання.

Педагогічна секція від початку діяльності була досить численною. Станом на 18 лютого 1925 р., тобто на початку роботи, у складі педагогічної секції було близько 40 науковців.

Персональний склад президії секції очолили: проф. О. Попов – голова президії, проф. І. Соколянський – перший заступник голови, тов. Т. Гарбуз – другий заступник голови, тов. Н. Коць – секретар і скарбник.

Попов Олександр Іванович досить відома фігура в науковому колі. Про нього та його педагогічну й громадську діяльність вже написано цілу низку досліджень.

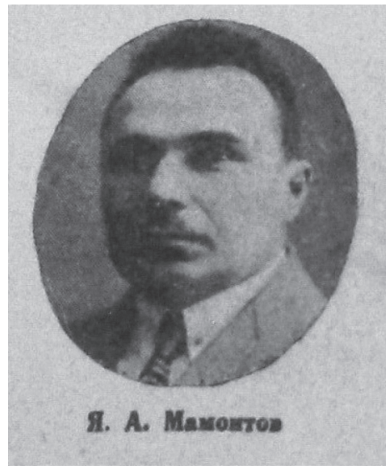
Він сам був редактором та автором багатьох праць («Шевченко педагогам», «Жовтневим шляхом»...) [9; 10]. Відомо, що він народився в 1921 р., навчався в Харкові. Закінчивши історико-філологічний факультет Харківського університету в 1915 р., працював у багатьох навчальних закладах м. Харкова: жіноча гімназія (засновник – Левкова), гімназія ім. Грінченка (завідувач), педагогічні курси ім. Г. Сковороди (завідувач), ХІНО (декан факультету соціального виховання), відділ народної освіти тощо [12, спр. 6120].

Соколянський Іван Панасович (1889–1960) – видатний український педагог, педолог, дефектолог, організатор освіти й науки. З 1920 р. очолював Київське управління вищих навчальних закладів, з 1921 р. почав працювати в апараті Наркомосу УРСР. У ці роки Соколянський зосереджує увагу на загальних проблемах педагогіки, розробляє теоретичні засади педагогічної науки на основі рефлексології та педології. Саме завдяки І. Соколянському в 1925 р. в Харкові з'являється перша в Радянському Союзі спеціальна школа-клініка для сліпоглухонімих дітей, лікарсько-педологічний кабінет. Згодом Іван Панасович очолив інститут дефектології, що розпочав діяльність у Харкові в 1930 р., бо саме він й виступив ініціатором його відкриття. Результати своєї роботи він викладає в «Бюлетенях ХНТ» – «Про дисципліну в школі», у журналі «Радянська освіта» – «Про поведінку особистості», «Дитячий рух – соціальне виховання»... [1, 26].

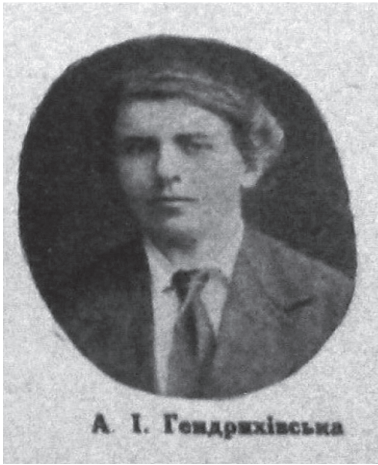
У 1938 р. І. П. Соколянський переїжджає до Москви, щоб працювати в науково-дослідному інституті спеціальних шкіл і дитячих будинків Наркомосу РРФСР. Для нього ця діяльність стала справою всього його життя. Як результат він створив оригінальну методику навчання сліпоглухонімих, розробив конструкцію читальної машини для сліпих, виховав багато учнів та послідовників, які продовжували й продовжують його працю.

У процесі наукового дослідження в державному архіві вищих органів влади м. Києва ми віднайшли особові справи таких відомих особистостей-дійсних членів ХНТ, як Я. Ф. Чепіга, М. Ф. Сулима, О. В. Ветухов, Я. А. Мамонтов, А. І. Гендрихівська та ін.

Мамонтов Яків Андрійович був також активним членом Харківського наукового товариства. Цей науковець був дуже різносторонньою людиною з великою жагою до знань та багатьма інтересами. Він отримав освіту у Дергачовському сільськогосподарському училищі, а деякий час працював за спеціальністю. Пізніше закінчив Московський комерційний інститут (1914), але на цьому не зупинився й отримав кандидатський ступінь, хоча спеціалізація була вже іншою. Тема захисту – «Проблема естетичного виховання». Мабуть, з того часу Яків Андрійович почав цікавитись педагогічною наукою [12, спр. 4674]. У другій половині 1920-х рр. науковець активно займається викладацькою діяльністю в Харківському музично-драматичному інституті. Отже, багато уваги Я. А. Мамонтов приділяв мистецтву, особливо драматургії. Він також писав п'єси та кіносценарії, працював редактором, присвятив велику кількість праць історії та теорії драми й проблемам розвитку нашого театру. Але він жив у тяжкі часи, і як багато інших науковців був репресований і помер в 1940 р.

Я. А. Мамонтов

Ветухов Олекса Васильович народився на Харківщині в с. Тернова в 1867 р. в родині священика. Закінчив історико-філологічний факультет Харківського університету, був учнем О. Потебні. Працював при Харківському ІНО, став там професором, керував етнографічно-краєзнавчою кафедрою. Також був членом Педагогічної секції при ХІНО, а також членом педагогічної секції ХНТ. Його головні праці були присвячені говорам Слобожанщини, етнографії та мовознавству [12, спр. 1123]. Помер О. В. Ветухов в 1942 р. в Харкові.

Вважаємо за потрібне окремо зупинитися на постаті Гендрихівської Антоніни Іванівни [12, спр. 1489]. Вона народилася в 1885 р., дата смерті до сьогодні не відома. Про її життя у вітчизняній історіографії майже відсутня будь-яка інформація, тому цінними видаються навіть фрагментарні відомості та дрібні факти, які вдалося з'ясувати. Проте щодо діяльності Гендрихівської Антоніни Іванівни ми віднайшли уривчасту інформацію, яка все ж дала змогу скласти цілісну картину її життєдіяльності. Наприклад, на сторінках журналу «Шлях освіти» за 1927 р. у розділі «Освітнє життя» було вміщено статтю, присвячену 25-річному ювілею діяльності А. І. Гендрихівської. Вона працювала в багатьох організаціях м. Харкова. Після закінчення гімназії в 1903 р. очолювала організацію «Товариство трудящих жінок», від початку скерувавши свої інтереси на розвиток дошкільної роботи. Водночас Антоніна Іванівна читала лекції на Донбасі. З 1921 р. в Харківському інституті народного господарювання Гендрихівська працює на кафедрі соціального виховання, ставши згодом професором. Крім того, вона ніколи не припиняла сама навчатися. Так, А. І. Гендрихівська спочатку закінчила фізико-математичний факультет Харківських вищих жіночих курсів, а потім ще 2 роки навчалась на педагогічних фребелівських курсах, які готували вчителів та вихователів. Саме тоді інтереси А. І. Гендрихівської змінюються «... від апріорних педагогічних побудов Фребеля на природничо-наукове вивчення дитини, на педологічне обґрунтування педагогіки...» [6, с. 68]. Також Антоніна Іванівна працювала секретарем ради Харківського педагогічного товариства. Напевно, саме тому вона стала однією з ініціаторів та основних працівників педологічного музею при Педагогічному товаристві. Таким чином А. І. Гендрихівська зацікавилась роботою з відсталими дітьми в так званих тоді допоміжних школах. Задля вивчення цієї роботи вона їде до Москви, а повернувшись до Харкова, завідує першою в Харкові допоміжною школою для дітей з фізичними та розумовими вадами. Після жовтневого перевороту А. І. Гендрихівська однією з перших береться до будівництва радянської педагогіки, обіймаючи різні посади: завідувач Харківського губсохвиху, завідувач дошкільного підвідділу, член колегії Головоцвиху НКО, завідувач низки різних курсів та семінарів: «... безперервно працює на третьому фронті – освітньому» [Там же, с. 69]. У 1927 р. А. І. Гендрихівська працювала переважно на науково-педагогічній та літературній ниві, в Наукпедкомі Упрсохвиху, в Харківському окрметодкомі, при ЦБ дитруху. Будучи активним членом педагогічної секції Харківського наукового товариства при ВУАН, Антоніна Іванівна робить на засіданнях секції доповіді, що пізніше були надруковані в журналі «Радянська освіта»: «Як вивчати дитячий рух», «Як

ми журнал видавали», «Більш ніж школа», «Жовтенята» та багато інших. Ці праці присвячені основним проблемам школи та методиці виховання.

Крім дійсних членів до складу Харківського наукового товариства та його секцій входили також і члени-співробітники, серед яких були затверджені: Н. Омельченко, Т. Вінник, М. Герасимович, Ф. Богданов, Ф. Білецький, І. Радченко, В. Ступницький, Е. Ковалевська, К. Кухарська, К. Сліпко, О. Парадизький, О. Попов та ін. [13, спр. 610, с. 126–129].

Навіть серед членів-кореспондентів ми можемо відзначити відомих науковців: П. Непомнящий, А. Іскра, Л. Беликов, В. Бондаренко та П. Суботін та ін.

Треба зазначити, що кількість членів секції поступово збільшувалась, і за 2 роки свого існування та плідної праці, на кінець 1927 р., чисельність її зроста майже вдвічі й складала вже близько 70 осіб [1]. Така тенденція видається нам закономірною, адже секцію очолювали найвидатніші педагоги та наковці того періоду, які залучали до роботи в товаристві своїх учнів та однодумців. Про це свідчить і якісний склад членів педагогічної секції Харківського наукового товариства (табл. 1.). Перш за все треба сказати, що людей без будь-якої освіти в секції не було. Більше того, кількість професорів та викладачів ВНЗ складала 14% від загальної кількості, а з незакінченою вищою освітою та середньою освітою – 10%. Цікавим фактом є й те, що серед членів секції було немало й жінок, кількість яких становила близько 30%: «... чоловіків – 47, жінок – 19...» [1, с. 11].

Таблиця 1

Якісний склад педагогічної секції ХНТ на 1926–27 рр.

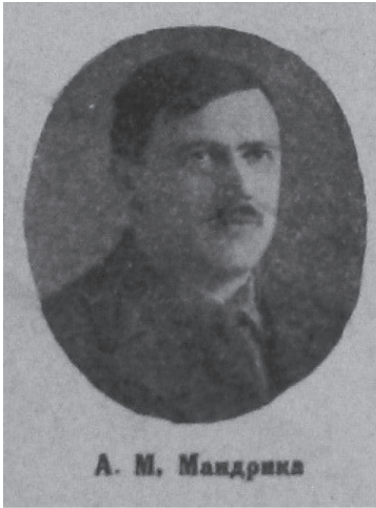
№	Освіта	Кількість
1	Професорів	10
2	Викладачів ВНЗ	11
3	Профшкіл	12
4	Шкіл соцвиху	17
5	Інші	16

З кількісним збільшенням педагогічної секції ХНТ з кожним роком зростали й інтереси та потреби педагогів. Члени педагогічної секції починають гуртуватись за окремими напрямками педагогічної науки. Тому поступово утворюються різноманітні підсекції:

- 1) методики й дидактики, якою завідував проф. Я. Чепіга;
- 2) колективознавства, на чолі якої був проф. О. Залужний;
- 3) художнього виховання на чолі з К. Сліпко;
- 4) методики математики під керівництвом К. Кухарської;
- 5) методики суспільствознавства – голова проф. М. Сулима.

Треба зауважити, що від початку діяльності педагогічної секції було регламентовано вісім підсекцій, але в процесі роботи структура устаткувалась таким чином: через недостатню активність підсекцію дитячої літератури було вирішено скасувати, а теми й співробітників розподілити між трьома першими підсекціями; підсекція методики природознавства цілком злилась з товариством розповсюдження природознавства (ТРЕ), а комісія прикладного мовознавства (Компримов) злилась із секцією мови ХНТ, згідно з постановою ради наукового товариства [1, с. 12].

Найбільшою й найстарішою підсекцією був гурток методики математики, що вважав своїм головним завданням утворення стандартної державної програми та

А. М. Мандрика

методів викладання математики, але поруч з цією основною діяльністю підсекція вирішувала й питання практичної діяльності вчителів математики.

Головою підсекції, як зазначалося вище, була К. Кухарська. У процесі наукового пошуку ми не знайшли навіть жодного посилання чи згадки про її діяльність. Проте в матеріалах Центрального державного архіву вищих органів влади (м. Київ) було віднайдено особову справу Кухарської Оксани Юліївни (1884-?), яка за спеціальністю була математиком, у 1904 р. закінчила фізико-математичний факультет у м. Ленінград. Все життя вона працювала в м. Харків [12, спр. 4069]. Ми маємо припущення, що К. Кухарська (очевидно, Ксенія) та Оксана Юліївна Кухарська – це одна й та сама

особистість. Крім того, згідно з її анкетним листом, у пункті «Службовий рух» числилося, що вона була «... в математичній підсекції Наукового Т-ва...» [17, с. 1]. В архівній справі, яка стала чи не єдиним джерелом інформації, містяться відомості біографії лише до 1926 р., тому, як склалася подальша доля О. Ю. Кухарської, на даний момент не відомо. З уривчастих матеріалів про діяльність гуртка методики математики з'ясовано, що разом з К. Кухарською активно працювали Н. Карпенко, А. Мандрика та ін.

Члени підсекції розробили й дослідили багато важливих питань педагогіки та методики викладання математики, серед яких основними були питання багаторівневої освіти, проблеми викладання в установах різного типу та дослідження й упровадження системи тестування, яка і зараз є актуальною.

Щодо діяльності окремих членів педагогічної секції в процесі наукового пошуку можна знайти деяку інформацію, але про їх життя та долю, на жаль, нам вдалось з'ясувати лише окремі фрагменти та факти.

Так, Н. Карпенко працював у галузі методики викладання ірраціональних чисел у школах різного рівня (в семилітці, в профшколі та на факсоцвихові). Слід наголосити, що проблеми методики математики досліджувались не тільки теоретично, а й практично, про що свідчить той факт, що група педагогів, до складу якої входив і Н. Карпенко, склала анкету «Кількість часу потрібно, аби вивчити різні відділи математики» й впровадила її в різнорівневих навчальних закладах.

Аналогічні проблеми досліджував і А. Мандрика, який на одному з засідань підсекції в 1927 р. зробив доповідь «Про підсумки переведення тестів з алгебри в семилітці, профшколі, ФЗУ й на робфакові». [12, спр. 4678]

Члени підсекції увійшли в тісний зв'язок з багатьма математичними товариствами в СРСР, наприклад з таким товариством, як «Общество ревнителів математического образования» в Ленінграді й ін. Також за перші місяці своєї роботи підсекція провела чотири засідання, на яких зачитувалися та обговорювалися доповіді різного характеру. Наприклад, «Новіші дослідження в галузі дослідження математики», «Викладання математики за Дальтон-планом» та ін. Засідання проходились по неділях через тиждень, тобто двічі на місяць.

Не менш активною була також діяльність підсекції методики й дидактики. З цього приводу слід звернути увагу на щільну співпрацю підсекції з Харківським окрметодкомом, з яким були встановлені персональні зв'язки: в Окрметодком

увійшли 4 члени секції (проф. Я. Чепіга, Т. Гарбуз, В. Павловський та П. Мостовий). Завдяки такій кооперації зазначені науковці склали програму (тези), за якою проводилась перепідготовка працівників освіти Харківської округи. Крім того, Т. Гарбуз та В. Павловський їздили на районні конференції учителів старшого концентру.

Яків Феофанович Чепіга був головою підсекції методики й дидактики [12, спр. 8384]. Нема потреби зупинятися на основних етапах життя та діяльності цього великого науковця або писати про його трагічну смерть у 1938 р. Вичерпну інформацію про нього у своїй праці надає Л. Т. Ніколенко, акцентуючи увагу на теоретичних засадах навчання і виховання молодших школярів [4].

Терентій Павлович Гарбуз зробив значний внесок у розвиток української педагогіки. А втім, про нього в історіографічній літературі можна знайти обмаль інформації, яка знову ж таки має уривчастий фрагментарний характер. Він народився в 1891 р. в м. Богодухів у родині селян. Закінчивши аспірантуру ХІНО, продовжує активно займатися наукою, пише цілу низку праць, які здебільшого були опубліковані – його роботи можна зустріти в багатьох періодичних виданнях 20-х рр. на Харківщині й не тільки. На увагу заслуговують в першу чергу такі: «По свіжих слідах учительських курсів перепідготовки», «Красзнавство в трудовій школі», новаторські за характером та ідеями праці «Дві групи на вчителя й комплексні системи», «Шляхи до підвищення продукційності освітнього виробництва» (1925). Як результат такої плідної роботи стали методичні матеріали для учителів школи, ухвалені Методкомом і надруковані окремою брошурою розміром до двох друкованих аркушів [12, спр. 1446].

Другою щодо активності стала підсекція художнього виховання, що швидкими темпами втілювала в життя намічений план, а саме:

- 1) об'єднати розпорозених педагогів-митців;
- 2) уточнити роль та завдання художника в освітніх установах;
- 3) намітити в загальних рисах й розробити програми занять мистецтвом;
- 4) вести підготовчу працю в напрямку розробки анкет для дослідів найдодільніших методів викладу й з'ясування розвитку дитячої творчості.

Взагалі підсекція худвуху, як і секція в цілому, приділяла багато уваги, як наголошується в інформаційному повідомленні за 1925 р., «... обговоренню комплексової системи, виясненню оснівних форм поведінки особистості та організаційним питанням» [7, с. 248]. Одним з перших результатів роботи підсекції було розроблення анкети для дослідження питання постановки образотворчих мистецтв у школах соцвиху. Наступним результатом діяльності підсекції стала участь у підготовчій роботі до виставки «АРМУ», в якій члени підсекції брали активну участь. Асоціація революційного мистецтва України (АРМУ) виникла також, як і педагогічна секція ХНТ, у 1925 р., але в м. Київ. У 1927 р. Харківська філія АРМУ влаштувала республіканську художню виставку. Саме в такій широкомасштабній події м. Харкова і брали участь члени підсекції. Нам вдалося з'ясувати цілу низку фактів щодо роботи підсекції, але не про її членів. На даний момент відомо лише, що очолював підсекцію художнього виховання К. Сліпко. Спочатку було

Т. П. Гарбуз

важко і здавалось неможливо знайти будь-яку інформацію про цього вченого. Зіставивши всі дрібні деталі, було з'ясовано, що «К. Сліпко» – це ніхто інший, як Кость Сліпко-Москальців, критик і теоретик мистецтва [12, спр. 7132]. Він народився в 1901 р. в Полтавській області. Закінчив Київський інститут пластичних мистецтв у 1922 р. Працював на факультеті соціального виховання при ХІНО. Костянтин Якович друкувався в журналах «Радянська освіта», «Путь просвещения», у виданнях Харківського наукового товариства. Він присвячував свої праці соціальному вихованню дітей. Слід зазначити, що у вітчизняній історіографії мають місце відомості про нього та його праці лише за період 1920-х рр.: «Вчитель та

мистецтво», «Діти про Леніна», «Гурток художнього виховання педсекції Харк. Наук. Т-ва при ВУАН». Як голова К. Я. Сліпко на засіданнях ХНТ звітував про роботу підсекції художнього виховання. Ці звіти друкувались не тільки у виданнях Харківського наукового товариства, а й у журналі «Путь просвещения» [8]. Посилання на його статтю ми знаходимо у праці Ольги Новицької, присвяченій дослідженням з історії педагогіки [5]. Проте авторка помилково посилається на статтю Костя Сліпко, вважаючи що мова йде про діяльність педагогічної секції Харківського наукового товариства при ХІНО. Очевидно, така плутанина виникла тому, що багато членів ХНТ при ВУАН працювали в ХІНО і також були членами Наукового товариства при ХІНО.

На жаль, на сучасному етапі дослідження не віднайдено будь-якої інформації про подальше життя та діяльність Костя Сліпка.

Одним з колег К. Сліпка був славетний український вчений Олександр Самійлович Залужний.

Проф. О. С. Залужний – постать відома в історії науки [12, спр. 2664]. Про нього та його діяльність у вітчизняній історіографії написано багато праць, але вони містять деякі розбіжності й неточності. Так, у більшості джерел датою його народження вказується 1886 р., хоча згідно з архівними документами О. С. Залужний народився в 1885 р. на Херсонщині. Е. А. Панасенко у своїй праці також згадує про діяльність проф. О. Залужного, але в жодному з джерел ми не знаходимо інформації про його роботу в педагогічній секції ХНТ, хоча він очолював підсекцію колективознавства. У 1907 р. його було заарештовано, але він емігрує до Франції, продовжуючи працювати в галузі педології. У 1910 р. він повертається в Україну, але згодом знову через революційну діяльність має переїхати до Владивостока, а потім до Японії. Протягом всього цього періоду він не полишає своєї роботи – Олександр Самійлович безупинно вивчає організацію науки в інших країнах, цікавиться соціальною педагогікою та педологією. У 1924 р. він приїжджає до Харкова, де активно займається дослідженнями з різноманітних питань педагогіки, зокрема дослідженнями з рефлексології та педології. У цей же час він багато друкується. Однією з праць, яку було опубліковано в «Бюлетенях ХНТ» у № 1(3) в 1927 р., була стаття «Розвиток дітей соцвиховного віку за відомостями тестового обслідування», яку О. С. Залужний підготував, узагальнивши широкомасштабні дослідження в харківських школах. Він брав участь у Педологічній

конференції в Москві – цю подію він і висвітлив на сторінках вищезазначеного органу Харківського наукового товариства [1]. До речі, О. Залужний був одним із засновників такого Харківського видання, як “Український вісник експериментальної педагогіки та рефлексології” (1925–1932), який став друкованим органом з означених питань педагогіки. У 20-ті рр. минулого століття науковець концентрується на вивченні організації та діяльності дитячого колективу – природно, що саме він очолив підсекцію колективознавства в педагогічній секції Харківського наукового товариства.

Підсекція суспільствознавства була очолена проф. М. Сулимою [12, спр. 7467]. Нема потреби зупинятися на біографії цього великого науковця. Проте в біографічних працях вченого відсутня інформація про його роботу в Харківському науковому товаристві, до діяльності якого він доклав багато зусиль. Хоча є відомості, що у 1927 р. його доповідь «Лексично-семантичні непорозуміння» на засіданні «Про наші мовні злидні» на пленумі ХНТ викликала багато обговорень. Колегою Миколи Федоровича Сулими та членом підсекції суспільствознавства був В. Ступницький.

Підсекція увійшла в контакт із секцією наукових працівників при профспілці Робітос і погодила з нею намічений цикл науково-популярних лекцій, що будуть читатися членами підсекції, як для робітників та селян, так і вчительства м. Харкова й околиць.

Але згодом така взаємодія негативно відбилась на роботі секції. Брак свого помешкання зривав планову роботу як усієї секції, так і її підсекцій, бо засідання доводилось призначати лише в ті часи, коли помешкання було вільне: «...за звітний період засідання улаштовувались в помешканні колишньої Науково-Дослідчої Катедри Педагогіки, а тепер Українського Науково-Дослідчого Інституту Педагогіки на факсоцвихові ХІНО, в Будинку Освіти і в аудиторіях Харківськоно інституту народної освіти» [1, с. 11]. Крім того, ще однією перепоною в діяльності педагогічної секції було те, що найбільш активні її члени (25 осіб з 66 членів) – це працівники Українського Науково-дослідного інституту педагогіки, які в поточному році головну увагу зосередили на діяльності по лінії Інститут педагогіки. До того ж розміщувалась підсекція в помешканні факультету соцвиховання ХІНО (площа К. Маркса, ч. 2). Там само працювали і її гуртки.

Одним з важливих завдань педагогічної секції від початку діяльності було впровадження видавничої діяльності. Щодо здійснення таких планів у 1925 р. в п'ятому номері журналу «Путь просвещения» було вміщено інформацію, що «... секцією ухвалено видавати бібліографічний педагогічний орган – «Педагогічна книга»...» [7 с. 248]. Чи справдилися ці сподівання та наміри достеменно не відомо, бо ні самого зазначеного видання, ні посилань на нього в процесі дослідження не було знайдено. У фондах ЦДАВО в Києві ми знайшли пояснення цього явища в документах ХНТ за 1927 р.: «...За браком коштів не мають можливості вийти в друк готові вже збірники праць Сіл-Госп., Зоотехн., та Пед. Секцій...» [13, спр. 610, с. 32]. Як бачимо, не відсутність матеріалу для друку чи інертність авторів, а саме проблеми фінансування стали на заваді видання спеціалізованого науково-педагогічного журналу педагогічної секції Харківського наукового товариства.

А в тім брак коштів не став на заваді розвитку секції в цілому. Члени секції та її підсекцій пішли іншим шляхом. Не маючи власного друкованого органу, вони не тільки активно публікувалися в періодиці того часу, а й безпосередньо брали

активну участь у створенні та організації таких видань. Наприклад, співробітниками відомого журналу «Шлях освіти», який видавався в період 1922–1930 рр. як орган Наркомосвіти у Харкові, були переважно члени педсекції ХНТ:

А. І. Гендрихівська, О. С. Залужний, М. С. Волобуєв, Т. П. Гарбуз, Я. А. Мамонтов та ін. [14]. Не менш відомий науковець і член Харківського наукового товариства – О. І. Попов – був редактором газети «Радянська освіта», а посаду заступника обіймав також член педагогічної секції О. М. Парадиський [10]. Місячник «Радянська освіта» видавався в Харкові з 1923 р. до 1931 р., як орган Народного Комісаріату освіти УРСР і Укрбюро ЦК Працівників освіти. Так,

у 1927 р. за ініціативою ради педагогічної секції було піднято питання про влаштування п'ятирічного ювілею журналу «Шлях освіти»: обрано комітет і доручено проф. О. Попову зробити відповідну доповідь.

У процесі дослідження ми віднайшли інформацію до «портретів» ще декількох членів педагогічної секції.

Зокрема, Волобуєв Михайло Симонович народився в 1903 р. в м. Николаїв [12, спр. 1266]. Працівник просвіти – працював у Наркомосі з 10 березня 1923 р. до 4 жовтня 1927 р. Обіймав різні посади: заступник завідуючого УПО, голова методкому.

Не можна не згадати також члена педагогічної секції ХНТ відомого українського мовознавця, славіста професора Німчинова Костянтина Тихоновича. Відомо, що він народився в 1898 р. в с. Андріївка на Харківщині, працював у Харківському університеті, керував секцією української мови науково-дослідної кафедри мовознавства імені О. О. Потебні (1928–1936). Він є автором книги «Український язик у минулому і тепер. Підручна книга до усвідомлення фактів українського язика» (1925, 1926) та співавтором «Практичного російсько-українського словника» (1926), «Загального курсу української мови» (1929) та «Підвищеного курсу української мови» (1929, 1931). Серед його статей можна відзначити: «До проблеми про диспалаталізацію приголосних перед е в українській мові» (1926), «До етимології та правопису українського прислівника ледви/і» (1927). Доля його склалася трагічно – в 1937 р. його було репресовано, а подальша доля нам і понині невідома.

Наконецький Микола Федорович – визнаний вітчизняний мовознавець-діалектолог, великий педагог, журналіст, редактор та так званий «батько української орфоєпії». Він народився в 1900 р. та вчився на Полтавщині. Все подальше життя працював у Харкові в різних вишах та установах. Автор посібника «Українська мова» (1928), «До вивчення становлення й розвитку української мови»; «Про основні етапи історичного розвитку української мови». Досліджував орфоєпію, культуру українського мовлення. Помер у м. Харків у 1981 р.

Попри фінансову скруту секції та товариства взагалі, як свідчать фінансові документи товариства, гроші на діяльність педагогічної секції таки виділялися. Так, у 1927–1928 рр. на наукову діяльність, а саме на наукові з'їзди та конференції, зарубіжну літературу та виготовлення тез, діаграм та інше, педагогічній секції з

коштів ХНТ було виділено 1600 карбованців [13, спр. 5928, с. 34]. Виділені кошти дали змогу, наприклад проф. О. Залужному взяти участь у роботі педологічної наради в Москві, що проводилася у квітні 1927 р. і торкалася різноманітних питань педологічної науки. На цій же нараді виступав з доповіддю інший член секції – проф. О. Соколянський, в якій акцентував увагу на методиці навчання сліпоглухонімих дітей і значенні роботи з такими дітьми. Саме цій проблемі він присвятив все своє життя. Треба зазначити, що на столичній нараді «... найбільший експериментальний матеріал по цьому питанню представила Україна (Харків, Одеса)...» [2, с. 16].

Такі події члени секції не оминали своєю увагою: не тільки брали в них активну участь, а й висвітлювали їх у періодиці Харківщини, у «Бюлетені ХНТ» та на публічних зібраннях [2]. Крім того, члени секції стежили за новинами в педагогічній науці та педагогічній літературі, рецензували зазначені праці, адже деякі члени секції були штатними «фахполітрецензентами» Державного науково-педагогічного комітету при Наркомосі (І. П. Соколянський – педагогіка та методична література, дитрух; О. І. Попов – питання худ виховання; А. І. Гендрихівська – дитяча література, дитрух; К. Т. Німчинов та Л. А. Булаховський – підручники з мови, О. С. Залужний – букварі, педагогіка та методична література; М. С. Волобуєв – читанки, робочі зошити, суспільствознавство та історія, політекономія, Т. П. Гарбуз – букварі; К. Я. Сліпко – питання художнього виховання) [11].

Також педагогічна секція провела важливу копітку роботу: а) збирила матеріали для «Провідника по Харкову», над яким працювали й видали до друку члени Харківського наукового товариства; б) розробила анкету для збирання відомостей про лекторів для товариства; в) дослідила й опрацювала великий обсяг матеріалу щодо різноступеневої освіти.

Таким чином, аналізуючи перші кроки педагогічної секції Харківського наукового товариства та діяльність її членів, можна зазначити, що члени секції та керівництво добре розпочали свою роботу та чітко діяли відповідно до поставлених завдань: вони дійсно встигали збирати педагогічні матеріали, здійснювали актуальні педагогічні обстеження; проте не мали можливості провадити педагогічні дослідження, як було заплановано, принаймні в перші 2 роки своєї діяльності. Водночас члени секції влаштовували значну кількість педагогічних лекцій, доповідей та диспутів, а також брали участь у педагогічних конференціях, з'їздах, нарадах, інших громадських заходах, де виступали з доповідями про педагогічну практику. Важливою частиною роботи секції було те, що педагоги реферували та рецензували педагогічну літературу. Єдине завдання, з яким секція не впоралася в перші роки діяльності, – це організація педагогічних студентських гуртків, принаймні доказів такої роботи ми на даний момент не виявили.

На нашу думку, найбільшим досягненням членів педагогічної секції ХНТ є тісна співпраця та ділові взаємовідносини з різними педагогічними науковими інституціями м. Харкова та України в цілому, і звичайно з культвідділом Робітосу та іншими державними установами. Завдяки такій співпраці харківські педагоги отримали змогу втілювати в педагогічну практику свого часу новітні досягнення дидактики та методики.

На даний момент дослідження в нас залишається ще багато білих плям у біографіях педагогів Харківського наукового товариства, що залишає широкий простір для подальших наукових досліджень. Віднайдені ж на сьогодні й зібрані по крихтах факти щодо життя та діяльності багатьох членів педагогічної секції Хар-

ківського наукового товариства (див. табл. 2) дали нам змогу відповісти на низку логічних запитань: чому педагогічна секція ХНТ припинила свою діяльність, практично зникла, на початку 30-х рр., чому відсутня інформація про багатьох членів педсекції, чому новаторські ідеї та напрями досліджень з педагогічних проблем не отримали подальшого розвитку. Як бачимо, більшість членів педагогічної секції були репресовані або вимушені емігрувати через політичні переслідування державної влади.

Таблиця 2

Члени педагогічної секції Харківського наукового товариства

ПІБ	Вчений ступінь, посада	Роки життя	Доля	Коло наукових інтересів, спеціалізація
Чепіга Яків Феоданович	Проф.	(1875–1938)	1937 – арешт, 1958 – реабіліт.	Педагог
Сулима Микола Федорович	Проф.	(1892–193?)	1934 – репресований, 50-ті – частково реабілітований	Педагог, мовознавець-україніст
Ветухів Олексій Васильович	Проф. ХІНО	(1867–1941)	Прожив у Харкові все життя	Філолог, етнограф, мовознавець, учень О. Потебні
Гендрихівська Антоніна Іванівна	Проф. ХІНО	(1865–?)		Педагог
Мамонтов Яків Андрійович	Викл. Харк. муз.-драм. інст. в другій половині 1920-х рр.	(1886–1940)	Репресований, спроба його реабілітації в грудні 1956 р.	Поет, драматург, історик української драматичної літератури й театру
Попов Олександр Іванович		(1891–1958)		Освітній діяч, теоретик педагогічної науки
Сліпко-Москальців Кость	Викл. ХІНО	(1901–?)	репресований	Укр. художник, критик і теоретик мистецтва
Соколянський Іван Панасович	1930 – очолив Інститут дефектології	(1889–1960)	1934 – арешт, реабілітація	Педагог, педолог, дефектолог
Залужний Олександр Самійлович	Проф.	(1885–1941)	Репресовано – 1938 Реабал. померт-но	Педолог, рефлексолог
Державін Володимир Миколайович	Проф. ХІНО	(1899–1964)	1943 – емігрував до Німеччини	Літературознавець, критик, поет, перекладач

Наконечний Ми- кола Федорович	Проф. Харк. вузів	(1900–1981)	Був в опалі	Мовознавець-ді- алектолог, батько укр. орфоєпії, пе- дагог, журналіст, редактор
Гарбуз Терентій Павлович	ХІНО	(1891 – ?)	?	педагог
Ткачєнко Борис Данілович	Викл. в Кому- ніст. ун-ті	(1899–1937)	Репресовано 1937 (розстріляно). Ре- абілітовано 1957	Мовознавець-укра- їніст, перекладач, учень Л. Булахов- ського
Німчинов Кос- тянтин Тихоно- вич	Проф. Харк. ун-ту	(1898 – піс- ля 1937)	Репресований 1937, подальша доля невідома	Український мовоз- навець, славіст
Волобуєв Михай- ло Симонович	ХІНО Наркомос	(1903 – ?)		Соціальне вихо- вання
Булаховський Леонід Арсенійо- вич	Проф. Харк. ун-ту, д-р фі- лол.наук, акад. АН	(1888–1961)		Мовознавець, сла- віст
Кухарська К.		(1884 – ?)		Педагог, математик

Бібліографічні посилання

1. Бюлетень Харківського Наукового Товариства [Текст] – Х., 1927. – № 3 (4-5). – 11 с.
2. Бюлетень Харківського Наукового Товариства [Текст] – Х., 1927. – № 1(3). – 20 с.
3. **Кушлакова, В. В.** Від Українського наукового товариства до Харківського наукового товариства [Текст] / В. В. Кушлакова // Вісн. Дніпропетр. ун-ту. – Д., 2011. – № 1–2. – Вип. 19. – С. 129–137.
4. **Ніколенко, Л. Т.** Теоретичні засади навчання і виховання молодших школярів у педагогічній спадщині Я.Ф.Чепіги [Текст] дис. канд. пед. наук.: 13.00.01/ Ніколенко Л.Т.; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – К., 2000. – 201 с.
5. **Новицька, О.** Стан досліджень з історії педагогіки в Україні у ранній радянський період [Текст] / О. Новицька // Вісн. Дніпропетр. ун-ту. – 2011. – Вип. 19. – № 1-2. – С. 129–137.
6. Освітнє життя [Текст] // Шлях освіти. – Х., 1927. – № 12. – С. 68–69.
7. Педагогічна секція Харківського наук. т-ва при ВУАН [Текст] // Путь просвещения. – 1925. – № 5-6. – С 247–249.
8. Педагогічна секція Харківського наук. т-ва при ВУАН [Текст] // Путь просвещения. – 1925. – № 5-6. – С 247–249.
9. Радянська освіта [Текст] – Х., 1925. – № 1. – 63 с.
10. Радянська освіта [Текст] – Х., 1925. – № 5. – 74 с.
11. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (Далі – ЦДАВО України) [Текст] – Ф- 539, оп. 4, спр. 1402.
12. ЦДАВО України [Текст] – Ф-166, оп.12.
13. ЦДАВО України [Текст] – Ф-166, оп.6.
14. Шлях освіти [Текст] – Х., 1927. – № 5. – 254 с.

Надійшла до редколегії 08.01.2015